

remek fordításaikkal mennél előbb birhassunk, és e' részben is a' többi mívelt nemzetekkel egy fénybe ragyoghassunk.

Sztrokay Antal.

3.

A' Természet - tudományok koraiabb tanítása szükségéről.

Egy értelemmel van minden ítélő lény a' fölől ('s már régolta tudja), hogy az oskolai tanításmódja, a' mint az Európában áll, nem csak hibás, de tökéletes rossz és egy fő oka a' köz művelődés hátra maradásának.

Az angol, a' francz, a' német, már jó ideje hogy kérdésbe vette a' tárgyat 's kívánja a' javítást, de noha ez az emberi társaság legboldogítóbb eszköze, annyi bajt sem okozna észszerénti állapotításánál, mint az országlás mód egy vagy más új neme behozása; még sem látunk sehol olly készüléteket, mellyek a' köz meggyőződésből eredett óhajtnak eleget tennének.

Az említett 3 nemzet valóban már temérdekett tett a' hasznos tudományok könnyen érthető (popularis) előadásában, és számtalan könyveik az isméret' minden ágazatjára kiterjedtek; és még is nehéz nállok olly könyveket találni, a' millyeneket a' gyengébbkor értelme kívánna, és a' mit még inkább kell sajnálni, nincsenek az oskolákba bevéve, 's csak a' közönség szabad választására vagynak hagyva. Ebből következik, hogy vénlétünkre kell elementáris könyveket olvasnunk, ha egy vagy más dologról tudni kívánnánk valamit.

Az emberi társaság lelki és elméleti kifejtődése ugyan olly természettörvény szerint halad előbbre, a' millyen a' planétákat vezeti újakban, 's az a' ki az ész előlmentétől retteg, épen olly nevetségessé lesz, mint az, a' ki egy cométától fél. Ne is tartsunk attól, hogy a' józanabb ész soha sem nyer figyelmet vagy jobb következtetést; ez határt nem ismér, és egy olly kormányzók tartóssága nem igen nagy lehetne, a' melly ezt bilincsekre akarná verni; távol van azon idő, a' mellyben egy két mágus, astrológus vagy dervis a' nép szükségeinek, várakozásainak még tudott felelni.

De csak ugyan szomorító 's egyszer'smind szégyenítő tekintet az, ha a' tudományok gigási állását, a' mesterség és művészség minden ágazati majd nem meséhez hasonló sebes előmentét nézzük egyfelől, 's másfelől a' közönséges tudatlanságot, 's a' népek a' nemzetek szörnyű nagy része majd nem tökéletes elhagyatását, állati helyzetét. Miből lehetne ezt másból magyarázni, megfogni, mint a' tanítás hiányából: ki lenne elég gyenge egy egész nemzet századokkal való hátramaradását csupa történetnek tulajdonítani? ki azt vélné hogy az ismeretek az idővel (az esztendőkkal) együtt halmozódnak az emberre minden önkakarat hozzá járulta nélkül? Ezen borzasztó valóság nem lenne annyira szégyenítő, ha az emberi természet kevésbé lenne jó, az az ha azon maroknyi embertársunk, a' ki egész életét, lelki és elméleti tehetségei kifejtésére, vagy egy szóval az előmenetelre 's a' természet parancsa szerénti tökéletesülésre fordítja az ő tapasztalását, tudományát, mintegy embertársait megvetve magával a' sírba vinné, vagy gyáva büszkeségében azt hieroglifákban vélné kőre. De ezen szentek nem csak a' legnagyobb kész-

séggel közlik felfedezéseiket írásban nyomtatásban, hanem a' mennyire körök alkalmas, őket a' társaságban szívelni, kedvelleni, személyesen is megfelelnek éltőkben azon oktatás által meghívásoknak, a' mellyet az egész emberi nemzetre óhajtnának hinthetni. Ha tehát egyfelől azon rémítő gondolatnak, hogy az emberi társaság némelly tagja a' többi' butaságában keresi üdvességét; helyet sem adhatunk, azt sincs jogunk kívánni, hogy a' temérdek számú nép előbb menten csak egy kettő munkálódjék vagy azt eszközje, mert az erkölcsi helyezést is szintúgy a' nagyobb értelmű többség fogja kiszabni felállítani, valamint a' törvényt. A' mint tehát azon érzelem közönségesse lesz, hogy a' hasznos tudományok 's a' jelen ismérte, elébb valók a' régi nyelv, szokás, példa és történetnél, azonnal, egyesülten fognak a' nemzettek olly tanítás módját állapítani, melly az idő 's tulajdon lehetőségek kívánatinak eleget tehet.

Mind azon meggyőződés mellett is azonban, hogy a' társasági tömeg, (a' nagy szám) épen úgy fejtődik ki, mint az egyes virág bimbó, legelső kötelességünk annyit tennünk le az ismeretek raktárába, a' mennyit gyenge létünk parancsol.

Tagadhatatlan igaz, hogy a' Természet-tudománya egy olly polczra emeli az embert egyedül a' mellyről az ő lelki tulajdoni szemlélhetik foghatják meg a' teremtvényt, a' teremtet. Ezen kevés szóban fekszik mind az, a' mi az embert mint egy értelmes valóságot, a' többi teremtvény eleibe, a' társasági életre alkalmassá teszi; 's az ő kifejtődése szükséges létét 's annak útját mutatja.

A' természet tudományok közt, a' legelső helyet az égtudománya (Ég ismérte Világ is.

mérete) (Astronomia) foglalja el. Az életre hívott ember a' világ épületjét szemléli legelőször. Ezt mind valamennyi egyformán szemléli; hány ismeri azt csak felületesen is? ha a' minden-ségben valami a' teremő eránt való tiszteletre indít; úgy ez a' világ alkotmánya. A' fő való-ság hatalma az igaz a' legkisebb féreg, 's a' víz cseppben is észrevehető, de hasonlíthatatlan ez, a' végtelen tér 's az abban mozgó végtelen égi testek az emberi lélekre ható bényomásához. Ha semmi sem vezetne az örökkévaló imadására, tekints az égre 's térdre borulsz.

A' felső régiókból annál könnyebb lakhe-lyünk ismeretére jutni, mivel már itt tetemes hasonlóságokra (analogiára) találunk, 's a' physikai geographia azt nyomban követi. Földünkön minden szempillantat újabb tárgyakat csal előnk-be, de hogy elménk az azokon történő változá-sokat megfoghassa, a' természet törvényei ismé-rete a' physica lesz egyedüli útmutatónk. Ezután következik a' mit hibásan természet históriának hívnak, 's a' mi nem egyéb, a' földünkön lévő teremtvények (a' földi testek) ismereténél. Ezen tudomány, az eddigi tekintet módja szerint há-rom szakaszra oszlik; 1. az állatok esméretére (Zoologia) 2. a' növevények ismeretére (philolo-gia) és 3. az ásványok ismeretére (Mineralogia). Ezen tudományok csak külsejét 's azon tulaj-donit tekintik a' teremtvényeknek, mellyek legszembetűnőbbek, de a' vizsgáló ész mélyebben tekinte a' természet műhelyébe, 's az anatomiát a' teremtvények belső alkotmánya ismeretét, 's a' chemiát, a' testek egyszerűbb elemei ismé-retét vette segédül. Mind ezen ismeretek, olly állapotba helyezték a' gondoló 's munkállódó lényt, hogy vezetésök által maga is, ha nem teremővé, de legalább hatalmas eszközlővé

vált. Béfejezné az ifjúkori tanítást az agricultura (a' földművelés ismérte) és a' Technologia a' művészségek ismérte. Hogy mind ez itt nevezett isméret, egy gyenge korú elmének sok volna, azt senki sem fogja állítani, annál inkább sem ha meggondolja, hogy épen ezen kor élünkben az, a' melly egyedül alkalmas a' külömbféle ismértek gyűjtésére, megtartására; és hogy ezen korban vagynak legalkalmasabbak azon fel-séges egyetlen egy tudomány' a' Mathesis' tanulá-sára. De meg kell akárkinek is vallania, hogy mind ezen esmértek megszerzése, öszvesen sem fogja az ifjút annyira fárasztani, mint egy holt nyelv, vagy egy Görög vagy Római Classicus könyvnélküli megtanulása; és nem hogy jöven-dőre minden tehetségét 's a' további tanulásra kedvét akarátját semmivé tennék (a' mi a' mostan tanított tárgyakról igen is igaz), de inkább alkalmassá teszik őt később a' társasági élet problémáji feloldására. De még azon ellenvetés sem éri ezen tudományokat, hogy az ifjú könnyen felejt; mert természetök szerint örök és elvál-hatatlan társaivá váltak egész éltére, 's csak tö-kélletesebb ismérteket nyerhet bennök; ezen el-lenvetés is csak a' mostani tanítás' módjára alkalmaztatható.

Egy sinsz továbbá ezek közt felesleg a' ko-ránti tanítás tekintetében, de inkább még hoz-zájok lehetne adni, az egész orvosi tudományt, a' mennyire az a' közértelmű előadást megszen-vedi. Egy illy tetemes és közhasznú tudomány, az egész emberi nemzet tulajdona, és szegényé-re is válik, hogy testét vagy is egészségét néhány privilegiált vagy diplomált társára bízza, mint-ha nem érne maga reá egészségére vigyázni, 's azt reparáltatja mint házát vagy ruháját. Ezen tárgy azonban temérdek sok ellenvetést várhat.

na, de csupán csak a' társaság mostani állponthoz képest, de valóban nem a' meggyőző észtől, mert mind a' világ-históriája mind a' tudomány maga, elég tisztán megfelelnek mind ez illy kérdésre *).

A' földművelés ismérte, noha inkább a' praxist kívánja igen alkalmas az elementaris előadásra. De kedves hazánkra nézve (a' hol még imitt amott egy kis darab föld is volna a' tanításra) tán fontosabb is mint azt előleg gondolnánk. A' nemzet földművelő nép (peuple agricole), és csudálatosan megy (az igaz hogy elég egyszerű módon) századok óta minden systematicai tanítás nélkül, az egész mezei gazdaság, állattenyésztés, erdei cultura. A' Technológiából végre, a' melly tudománnyal szinte megvetőleg bán a' világ, megértenők, hogy nem olly igen szörnyű nehéz lenne, hazánknak, belső virágzása mellett külső tekintetet is adni.

Képzeliük már most hogy hazánk jövő ifjai 12, 14 esztendőskorokban, az említett ismeretekkel felruházva lépnének azon iskolákba, a' hol kedvek 's tehetségek szerint találnák meg éltök iránnyát. Nem lennének - e alkalmasabbak azon szentségbe lépni, a' mellyet mi most felsőbb tudományoknak hívunk, 's nem értenék e

*) Az előbbi chinai császárról egy furcsa anecdotát beszélnek. Ezen hatalmas császár a' számtalan panasz által, „hogy hatalmas országában az orvosok igen sok hűséges káplánt magnást és sok ringyrongy embert is megölnek mesterségek által” megindítotott, 's birodalmaiban egy egész esztendőt ált, megtiltotta a' gyógyítást. Az esztendő elfolyta után a' szoros vizsgálát azt mutatá, hogy semmivel sem holt meg kevesebb ember mint más esztendőben. Ezen tekintetből azon végnélkül való bölcs ítéletet hozta a' királyok napja 's holdja, hogy az orvosok ártatlan emberek, 's csak gyógyítsanak tovább is.

meg jobban azon viszonyt, mely a' történet és az érdem közt áll?

A' deák görög zsidó helyett, a' német francz és angoly nyelv hathatósan mozdítná elébb az egészszet, mert hijába kereskedünk mi az elmúlt ezredekben, ha a' jelen kívánja erőnket. Különös gondosságot érdemel pedig a' német nyelv művelése, 's a' német szorgalom terjesztése. Én nem tudom mely okból mondja valaki hogy a' „magyar gyűlöli a' németet”. Mind a' mellett is, hogy a' nemzet gyűlölség egy ocsmány betegsége a' népeknek, egy illyféle gyűlölség a' magyarban észre nem vehető. 'S ha az még is megvolna, úgy az igazságtalansághoz a' háládatlanság járulna; mert csak egy tekintet is elégséges, azon meggyőződésre hogy a' magyar majd nem egész műveltségét a' németnek köszönheti. Én sem értem azomban az Ostrát, de értem azon németet, kit az egész világ becsúl, a' ki a' józan phylosophiában, a' történet írásban 's a' többi mély és hasznos tudományokban mindig példája 's tanítója volt az új Európának, a' ki egyedül tartotta fen a' folyó században a' jobb ízlést és a' szép literaturát, (mert a' szalma tűzű francz 40 esztendei paroxismusa, 's a' spleenes angoly pénz olvasása sok drága idejét lopta el a' haladó észnek;) azon németet végre, kinek hazája a' valódi szabadság bölcsője. A' mi kedves hazánkat napkelet és észak felől vagy testi vagy lelki Cholera és pestis fenyegeti, onnan csak rémítő veszély jöhet szegény fejünkre. Mit várhatnánk pedig az angoly vagy a' francz theoriájától; azt most bőven volt időnk 's alkalmunk, szomszédunk siralmas során megtanulni.

Nagy Károly,